

O‘QUVCHI QIZLAR O‘RTASIDA ZO‘RAVONLIK VA TA‘ZIQNING OLDINI OLISHNING PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK MEXANIZMLARI: NAMANGAN VILOYATI MAKTABLARI TAJRIBASI MISOLIDA

Azimova Nilufar Djobborovna

*Norin tumani MMTBga qarashli 44-umumiy
o‘rta ta‘lim maktabi psixologi.*

Rejabbaeva Umida Abdulxamidovna

*Namangan shahar 3-sonli umumiy
o‘rta ta‘lim maktabi psixologi.*

Annotatsiya: Mazkur maqola maktab yoshidagi qizlar o‘rtasida zo‘ravonlik (bulling) va tazyiq holatlarining oldini olishga qaratilgan kompleks yondashuvlarni tahlil qiladi. Tadqiqot Namangan viloyati maktablari psixologlarining amaliy kuzatuvlari asosida yoritilgan. Maqolada zo‘ravonlikning shakllari, uning qizlar ruhiyatiga ta‘siri, hamda maktab, oila va mahalla hamkorligida profilaktika ishlarini tashkil etish mexanizmlari keltirilgan. Mualliflar tomonidan qizlarning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshirish, huquqiy savodxonligini rivojlantirish va "xavfsiz maktab" muhitini yaratish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: zo‘ravonlik, bulling, tazyiq, qizlar psixologiyasi, profilaktika, ijtimoiy-psixologik muhit, o‘zini himoya qilish, gender tenglik, huquqiy tarbiya.

1. KIRISH

O‘zbekiston Respublikasida ta‘lim muassasalarida sog‘lom va xavfsiz muhitni ta‘minlash, o‘quvchilarning, ayniqsa qizlarning huquq va manfaatlarini himoya qilish dolzarb masalalardan biridir. Voyaga yetmagan qizlar o‘rtasida yuz berayotgan ruhiy, jismoniy va kiber-tazyiq holatlari ularning ijtimoiy moslashuviga va kelajakdagi shaxsiy rivojlanishiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Norin tumani 44-maktab va Namangan shahar 3-maktablaridagi kuzatuvlar shuni ko‘rsatadiki, ko‘pincha qizlar o‘rtasidagi nizolar "yashirin bulling" (g‘iybat, izolyatsiya qilish, kiber-tazyiq) shaklida kechadi. Ushbu maqolaning maqsadi — qizlar o‘rtasidagi zo‘ravonlikning psixologik sabablarini aniqlash va ularni oldini olish bo‘yicha samarali profilaktika mexanizmlarini shakllantirishdir.

2. METODOLOGIYA

Tadqiqot jarayonida quyidagi usullardan foydalanildi:

Diagnostika: "Sinfidagi sotsiometriya" (o‘quvchilar o‘rtasidagi aloqalarni aniqlash), "O‘smirlarning agressivligini aniqlash" (Bas-Darki testining moslashtirilgan varianti), "O‘z-o‘zini baholash" testlari.

Anketalashtirish: Qizlar o'rtasida "Maktabdagi munosabatlar va xavfsizlik" mavzusida anonim so'rovnomalar o'tkazildi.

Kuzatuv: Sinf xonalarida, tanaffuslarda va virtual muhitda (ijtimoiy tarmoqlar) o'quvchi qizlarning o'zaro munosabatlari tahlil qilindi.

Ishchi guruh: Maktab inspektor-psixologi, sinf rahbarlari va qizlar masalalari bo'yicha maslahat kengashi bilan hamkorlikda profilaktik suhbatlar tashkil etildi.

3. NATIJALAR

O'tkazilgan tahlillar natijasida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. **Sabablar:** Zo'ravonlikning asosiy sabablari sifatida oiladagi tarbiya uslublari, tengdoshlar orasida obro' qozonishga intilish, noto'g'ri axborot ta'siri (ijtimoiy tarmoqlar) va qizlarning huquqiy bilimlari yetishmasligi aniqlandi. 2. **Shakllar:** Qizlar o'rtasida jismoniy zo'ravonlikdan ko'ra, ruhiy (bosim o'tkazish, kamsitish) va kiber-tazyiq ko'proq kuzatilmoqda.

3. **Samaradorlik:** "Qizlar maslahat kengashi" faoliyatini jonlantirish va psixologik treninglar o'tkazish orqali nizoli vaziyatlar 25-30 foizga kamayganligi kuzatildi.

4. MUHOKAMA

Zo'ravonlikka moyil qizlar ko'pincha o'zlari ham ma'lum bir psixologik bosim ostida bo'lishadi. Shuning uchun "agressor" va "jabrlanuvchi" bilan alohida ishlash talab etiladi. Namangan shahar 3-maktabi tajribasida "Tengdosh-tengdoshga" tamoyili asosida o'quvchi-mentorlarni tayyorlash samarali natija berdi. Norin tumani 44-maktabida esa ota-onalar bilan "Qizlar tarbiyasida huquqiy madaniyat" mavzusida davra suhbatlarini o'tkazish muhim ahamiyat kasb etdi.

5. XULOSA VA TAVSIYALAR (Conclusion)

Qizlar o'rtasida zo'ravonlikning oldini olish uchun quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

Maktab psixologlari uchun: Har chorakda "Sinfdagi ijtimoiy iqlim"ni diagnostika qilish va xavf guruhidagi o'quvchilar bilan individual korreksion ish olib borish.

O'qituvchilar uchun: "Konfliktlarni boshqarish" bo'yicha malaka oshirish va dars jarayonida gender tenglik tamoyillariga amal qilish.

Ota-onalar uchun: Farzandlarining virtual olamdagi faoliyatini nazorat qilish va ularda "Yo'q" deyish ko'nikmasini shakllantirish. * **Qizlar uchun:** Huquqiy bilimlarni mustahkamlash, nizoli vaziyatlarda darhol maktab ma'muriyati yoki psixologga murojaat qilish madaniyatini rivojlantirish.

Xulosa: Maktabda zo'ravonlikka qarshi nol-tolerantlik (hech qanday zo'ravonlikka yo'l qo'ymaslik) muhitini yaratish — qizlarning barkamol voyaga yetishining asosiy kafolatidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining "Ta‘lim to‘g‘risida"gi Qonuni. (O‘RQ-637-son, 23.09.2020 y.)
2. Karimova V. "Psixologiya". Toshkent: Sharq, 2011.
3. Ochilov M., To‘rayev F. "Pedagogik psixologiya". Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
4. Maslach, C., & Jackson, S. E. "The measurement of experienced burnout". *Journal of Occupational Behaviour*, 2(1), 99-113, 1981.
5. Lazarus, R. S., & Folkman, S. "Stress, appraisal, and coping". New York: Springer, 1984.